

Quaderns d'estudi 38

Desembre 2024

Quaderns d'estudi **38**

desembre 2024

Cures i Economia Social i Solidària a l'Hospitalet

Editora:

**La Col·lectiva, Ateneu
Cooperatiu de l'Hospitalet**

Ateneu
Cooperatiu de
L'Hospitalet

**La
Col·lectiva**

Edició Centre d'Estudis de l'Hospitalet

Av. Josep Tarradellas i Joan, 44. Espai Molí
08901 L'Hospitalet Telèfon 93 338 60 91
<http://www.celh.cat> - celh@celh.cat

Equip d'edició Martha Cecilia Cedeño-Pérez (Observatori d'Antropologia del conflicte Urbà, OACU, Barcelona); Marta de Planell (Arxiu Municipal d'Esplugues de Llobregat); Genís Pascual (Centre d'Estudis de l'Hospitalet), Marta Piera (Arquitecta i historiadora de l'art); Pilar Salvatella Veà (Filòloga); Miguel Solana (Universitat Autònoma de Barcelona); Josep Joaquim Sorlí Moliner (Llicenciat en Humanitats); La Col·lectiva, Ateneu Cooperatiu de l'Hospitalet.

Consell de Redacció Marcel Poblet (Historiador, membre del CEL'H); Pilar Massana (Historiadora, membre del CEL'H); Núria Toril (Periodista, membre del CEL'H); Àngel Cebollada (Universitat Autònoma de Barcelona-UAB); Maria Villanueva Margalef (UAB).

Consell Assessor Érika Cecilia Álvarez Cortez (Universidad Mayor. Sede Temuco, Chile); Ph. D. Mónica Euridice de la Cruz Hinojos (Facultad de Artes y Diseño. Universidad Autónoma de México); Gemma Isern (Biblioteca Tecla Sala); Eva Jiménez (Periodista); María del Carmen Ramírez Hernández (Universidad Autónoma Metropolitana. Unidad Xochimilco, México); M. Luz Retuerta Jiménez (Arxiu Comarcal del Baix Llobregat); Ricardo Robledo Hernández (Universitat Pompeu Fabra); Carlos Augusto Rodríguez Martínez (Universidad Pedagógica Nacional. Universidad Distrital Francisco José de Caldas (Colòmbia); Fermí Rubiralta Casas (Professor d'institut); Joan Santacana Mestre (Universitat de Barcelona); Montserrat Torra Puigdellívol (Catedràtica d'institut); Jesús A. Vila (Periodista i editor, membre del CEL'H); Lúdia Santacana (membre del CEL'H).

Correcció lingüística Pilar Salvatella Veà
Equip de gestió Enric Ferreras, Lúdia Santacana, Marta Baquedano i Núria Giráldez

Impressió Ed. Rondas, s.l.
Dipòsit legal B 21307-2020
ISSN edició impresa 2013-9691
Antiguitat 1987
Periodicitat anual

Hi col·labora:

Promou i finança:

**Quaderns d'Estudi
està indexada a:**

DIALNET
(<http://dialnet.unirioja.es/servlet/revista?codigo=26531>)

RACO
(<http://www.racocat/index.php/QuadernsCELH/>)

i està llistada a: MIAR
(<http://miar.ub.edu/issn/2013-9691>)

Quaderns d'Estudi és una revista amb periodicitat anual, i que combina la publicació de números monogràfics amb números miscel·lanis. La revista es publica des de l'any 1987. La revista està adreçada als estudiosos i les persones interessades a conèixer la ciutat de l'Hospitalet des de diferents vessants: cultural, social, econòmica, històrica, mediambiental, etc. Té per objectiu la publicació de textos inèdits procedents de la recerca feta per investigadors/es relacionats amb la ciutat de l'Hospitalet.

NORMES BÀSIQUES PER A LA PUBLICACIÓ D'ARTICLES

Per tal de facilitar el treball d'edició de la revista, els articles es lliuraran al Centre d'Estudis segons les normes que segueixen:

1. Els textos s'adreçaran a: **Quaderns d'Estudi. Centre d'Estudis de L'Hospitalet**, Av. Josep Tarradellas i Joan, 44 (08901 L'Hospitalet de Llobregat) celh@celh.cat. Hauran de ser originals, escrits en català o en castellà. S'acusarà rebut de recepció al primer autor o autora signant de l'article.
2. Els articles es presentaran en versió digital, en format word, tipografia Arial, cos 12. En el cas que incorporin taules, gràfiques o mapes, es lliuraran en format jpg a 300 pp de resolució com a documents a part. L'autor o autora podrà contactar amb el Centre d'Estudis perquè l'hi indiquin els programes informàtics més adients.
3. Amb l'article, l'autor o autora haurà de lliurar dues imatges que acompanyin el text i que es publicaran en blanc i negre o color.
4. En document word a part, també s'hauran de presentar les dades personals de l'autor o autora (nom complet, adreça, telèfon i adreça electrònica), acompanyades d'un breu currículum (5 línies) i una foto tipus carnet en document jpg 300 pp.
5. Els articles tindran entre 12 i 30 pàgines, escrites a un espai. Les pàgines es numeraran. Els paràgrafs hauran de separar-se amb un doble espai, sense utilitzar sagnats en la primera línia. Els títols dels apartats s'escriuran en majúscules i negreta, i entre aquests títols i el text es deixaran dos dobles espais per dalt i un doble espai per sota.
6. A la primera pàgina hi constarà el títol de l'article, en negreta i majúscules; sota l'encapçalament i també en majúscules, el nom complet de l'autor o autora. S'ha de facilitar el títol de l'article en català, castellà i anglès.
7. El text dels articles anirà precedit d'un resum de no més de 150 paraules en català, castellà i anglès (que exposarà de manera clara i concisa els objectius, la metodologia, els principals resultats i les conclusions del treball) i d'un màxim de 5 paraules clau en els mateixos idiomes.
8. Les cites textuais aniran en cursiva i entre cometes, sense fer ús del sagnat o el centrat.
9. Les notes es col·locaran totes juntes al final del text, en tipografia Arial, cos 10. Les cites exclusivament bibliogràfiques que s'incloguin a la bibliografia final, no obriran nota a peu de pàgina, sinó que formaran part del text (nom autor/a, coma i any de publicació,

seguit de dos punts si s'indica la pàgina o pàgines, en aquest cas amb un guió al mig).

10. La bibliografia apareixerà per ordre alfabètic (i cronològic si se cita més d'una publicació d'un mateix autor/a) al final de l'article, seguint el format d'aquests exemples (El cognom dels autors en Versaleta i si no és possible en minúscules):

Llibre: SERRA PUIG, Eva. *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII*. Barcelona, Crítica, 1988.

Capítol llibre: VALDÉS, Ramón. "Ecología y trabajo en un concejo del occidente astur", a/en: PRAT, MARTÍNEZ, CONTRERAS y MORENO (eds.), *Antropología de los pueblos de España*. Madrid, Taurus Universitaria, 1991, p. 400-415.

Article de revista: GIDDENS, Anthony. "La vida en una sociedad post-tradicional", a/en: *Revista de Occidente*, núm/nº 150, 1993, p. 60-90.

Article de revista digital: RODRÍGUEZ BRAVO, Blanca. "La integració de la dona en els llenguatges documentals: una utopia necessària en la societat del coneixement" [en línia] a/en: *Bid: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm/nº 18. Disponible a:

<http://www2.ub.edu/bid/consulta_articulos.php?fichero=18rodri1.htm>. [Consulta: 30 abril 2008].

Text no publicat: SANTACANA, Carles. *Canvi socioeconòmic i dinàmica política a la Catalunya revolucionària: El cas de L'Hospitalet de Llobregat (1936-1939)*. Tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1985.

11. Les referències bibliogràfiques hauran d'incloure els números DOI, en cas que en tinguin d'assignats. Aquests es referenciaran seguint l'esquema <<http://dx.doi.org/numero-DOI>>. Per fer aquesta comprovació, l'agència Crossref disposa d'un formulari en línia a <http://search.crossref.org/references> que automàticament assigna el número DOI, sin en té, a les referències introduïdes. Cal, però, ser curiosos en les dades de la referència (autors, títol, volum i número, pàgines) per tal de facilitar la cerca automàtica.

Exemple: Módenes, Juan A.; López-Colás, Julián (2007). «Second homes and compact cities in Spain: Two elements of the same system?». *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 98 (3), 325-335.

<<http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9663.2007.00400.x>>

12. El Consell de Redacció demana un ús no sexista del llenguatge i vetllarà per la seva aplicació.

Aquesta revista es regeix per un sistema de revisors/ores anònims. L'acceptació de l'article serà comunicada per la Redacció a l'autor o autora, així com la inclusió d'aquelles possibles modificacions que les persones especialistes hagin estimat oportunes, perquè siguin preses en consideració. Abans de la publicació, l'autor o autora rebrà les galeres finals per procedir, en el mínim temps possible, a la correcció d'errates.

Els articles no publicats passaran a formar part de BABEL'H, la base de dades bibliogràfiques sobre L'Hospitalet elaborada pel **Centre d'Estudis** que també es pot consultar, entre altres llocs, al catàleg col·lectiu de les universitats catalanes <<http://www.cbuc.es>>.

Sumari

Presentació. <i>Consell de redacció de La Col·lectiva</i>	9
Veus sobre les cures a la ciutat. Feminització, migracions i temps de crisi per <i>La Col·lectiva, Ateneu Cooperatiu de l'Hospitalet</i>	13
Cinc anys situant la petita infància i la criança al centre de la vida de barri. Entrevista a la Vocalia d'Infància de l'AViV Som Santa Eulàlia per <i>La Fundició des de La Col·lectiva</i>	29
Cures i suport mutu des de la gitanitat. Una conversa entre Mercedes Giménez i Pastora Filigrana per <i>La Fundició des de la Col·lectiva</i>	43
Cures i treball social a l'Hospitalet. El testimoni de Pilar Massana .	59
per <i>Manuel Domínguez</i>	
Qui cuida les que cuiden? per <i>Brotos, cures cooperatives</i>	79
«Cosas de mujeres» per <i>Norma Véliz Torresano. Mujeres Unidas Entre Tierras (MUET)</i>	105
El mutualisme en l'època contemporània a l'Hospitalet per <i>Manuel Domínguez</i>	125
Les cures a les persones amb discapacitat intel·lectual. Evolució .	145
per <i>Mario Gavilan Fernández</i>	
Un espai públic que ens cuida.	171
per <i>Emma Cortés Maurel</i>	
Un análisis crítico y propuestas radicales para la transformación del sistema sanitario per <i>Entrar Afuera</i>	199
Una revisió crítica sobre la relació entre els indicadors de la qualitat de vida i els nous sistemes de polítiques públiques de cures a l'Hospitalet de Llobregat per <i>Irene Quintans Pintos i Cristóbal Jaume Ortega Adell</i>	225

Presentació

Aquest *Quaderns d'estudi* que tens a les mans parla més d'un desig que d'una realitat. Parlar d'economia social i cures a l'Hospitalet de Llobregat obre un llarg camí per recórrer i planteja la necessitat d'un canvi de paradigma global del qual sembla que encara estem lluny.

Decidir encetar aquest *Quaderns* número 38 amb aquesta qüestió ha estat una excusa per donar-nos el temps per ordenar converses, pensaments i vivències i posar-nos a escriure sobre les cures en clau d'economia feminista.

És el segon *Quaderns* que treballem en col·laboració amb el CEL'H; el primer va ser fa uns anys, al desembre del 2021, el *Quaderns d'estudi* número 35, en el qual volíem resseguir la memòria del cooperativisme i altres formes de gestió econòmica.

Ara volem anar una mica més enllà i compartir que l'economia social i solidària no només es basa en la generació de beneficis econòmics, sinó que també busca el benestar de les persones i la sostenibilitat del planeta. En aquest sentit, les iniciatives que es presenten en aquest llibre són exemples clars de com es poden integrar valors socials i ambientals en el dia a dia. Des de projectes d'inserció laboral fins a cooperatives que promouen el consum responsable, cada aportació ens mostra que és possible construir un model econòmic alternatiu que prioritzi les necessitats de la comunitat en la direcció del bon viure.

Aquest llibre es vol presentar alhora com una finestra oberta a les veus i experiències al voltant de les cures a la ciutat. A través de les aportacions de diverses entitats i persones compromeses amb el benestar col·lectiu, descobrirem iniciatives que fomenten la col·laboració, la inclusió i el respecte pel nostre entorn.

Cada article recull una experiència inspiradora. En un món cada vegada més interconnectat, és fonamental reconèixer la importància de treballar juntes per afrontar els reptes que ens presenta la societat actual. I és fonamental el paper de les dones i la mirada feminista per construir aquests models de vida més justos per a totes.

Per altra banda, l'Hospitalet és una ciutat amb 241.488 habitants, segons

dades de l'Ajuntament de l'any 2023, sense tenir en compte la població no censada al municipi. Hi ha barris amb un envelliment significatiu, com Bellvitge, construït als anys 60. Les cures de les persones que habiten la ciutat haurien d'estar molt presents, tant per al veïnat com per a l'administració. Però sovint hi ha massa mancances.

L'Hospitalet es va anar construint al voltant de l'hospital de Provençana. Els hospitals medievals diferien molt dels que coneixem avui en dia; es tractava de llocs de posada, on es podia fer estada a l'entrada i sortida de les ciutats, en aquest cas Barcelona: «*Sovint l'hospital medieval ha estat considerat com un simple lloc on es practicava l'hospitalitat i la caritat envers els necessitats, però no pas com un lloc de curació*» (Eusebio MARTÍNEZ VALERO, 2016: 25). «A més de la funció de lloc de descans per als pelegrins que ja hem comentat, també donava ajuda als pobres majoritàriament amb repartiment d'aliments» (ídem: 28). Però no només això, les funcions d'aquests hospitals anaven més enllà de les d'hostalatge: afavorien la creació de nuclis habitats i garantien la seguretat als camins, així com el control de la circulació de les mercaderies.

L'Hospitalet que es va erigir al voltant d'aquest primer hospital era molt diferent de la que és avui en dia. Si fem un gran salt en el temps, trobem una ciutat que ha crescut els darrers 75 anys. Els processos migratoris dels anys 50/60 i posteriors, des de diferents punts de la geografia espanyola cap a Barcelona, la van fer créixer, quant a nombre de persones.

Moltes d'aquestes migracions forçoses de les zones rurals a la ciutat van ser per cobrir els treballs de cura a les cases de les famílies benestants: neteja, criança, cura de les persones grans...

Moltes d'aquelles dones, perquè eren dones, van ser «mena» –menors no acompanyats–, llavors no havien inventat encara aquesta paraula i a les nenes que arribaven en condicions de semiesclavitud no les devien percebre com a cap amenaça; deu ser per això que no va caldre demonitzar-les, perquè ja eren invisibles i no feien soroll.

De les violències que van patir aquestes dones, se n'ha parlat ben poc, tan poc que aquestes violències s'han perpetuat i han estat heretades per les migracions transnacionals.

No hem trobat dades oficials, ni tampoc estudis específics sobre el treball de cures, fet que també és significatiu, però segur que tothom que hagi crescut a l'Hospitalet és conscient –o, si hi pensa, en prendrà consciència– que el treball de cures formal i informal ha estat la base de moltes famílies i del sosteniment de la vida als barris.

El treball de cures a nivell laboral es fa difícil per l'organització, no és com

una fàbrica, una oficina... on els i les treballadores comparteixen un espai i un temps de feina i de descans per posar en comú les reivindicacions col·lectives i poder-hi lluitar. La llar esdevé un espai d'aïllament d'aquesta feina de la resta del món, les jornades laborals de 24 h els caps de setmana i festius i la invisibilitat d'aquestes dones les col·loca en situacions de vulneració de drets extrema, que hem naturalitzat i que en poques ocasions arriben a l'esfera pública.

Tot i així, a l'Hospitalet han aparegut iniciatives, que són referents a nivell català, que acullen, organitzen i reivindiquen les condicions de les persones que treballen en l'àmbit de les cures, com l'associació Mujeres Pa'lante, a Collblanc, creada a l'any 2006 i que al 2017 va impulsar la cooperativa de treball amb el mateix nom. Al 2021 apareix també a Can Serra l'associació Mujeres Unidas Entre Tierras i fa uns mesos, al 2024, la cooperativa Cuidem amb cor.

Des dels inicis de La Col·lectiva, l'Ateneu Cooperatiu de l'Hospitalet, com a part del nostre objectiu de fomentar l'Economia Social i Solidària i el cooperativisme, les cures han estat un tema prioritari en la nostra agenda, pel fet de posar les persones i el sosteniment de la vida –humana i no humana– al centre, en comptes del benefici econòmic. Bona part de les actuacions de l'ateneu s'han dirigit a les cures com a sector i a les persones que hi treballen de manera remunerada, sovint des de l'economia informal per qüestions com la llei d'estrangeria i els sistemes arrelats d'explo-tació per abaratir costos.

Per a elaborar aquest *Quaderns* ha esdevingut cabdal fer un repàs breu de la genealogia de les cures al municipi, amb el sorgiment del mutualisme de manera institucionalitzada i regulada en entitats, així com una revisió del treball social amb mirada comunitària fet a finals del segle passat a la ciutat.

Pensar les cures i l'Economia Social i Solidària a l'Hospitalet ha passat primerament per recollir testimonis diversos sobre les cures a la ciutat, des d'experiències migratòries actuals, com de dones que van arribar pels processos de migracions internes a partir dels anys seixanta del segle passat. Són veus que ens expliquen, també, que la gitanitat i el sosteniment de la vida enfront d'un sistema-món paio, capitalista i neoliberal pot esdevenir un referent que il·lumini la transformació social de les nostres vides i pràctiques envers les cures. Així com va passar amb la pandèmia del covid-19, amb el sorgiment de la xarxa de suport mutu a la ciutat i l'intent de sostenir les vides de totes mitjançant els vincles comunitaris.

També es recull la feina que duen a terme diferents entitats a la ciutat adreçades a col·lectius que requereixen una especial atenció en les seves cures, com són les vocalies d'infància i grups de criança vinculats a asso-

ciacions de veïnes i veïns, autogestionades i impulsades des de les veïnes per cobrir de forma conjunta les seves necessitats de cures en les primeres etapes de la maternitat. O la realitat de les necessitats de cures de les persones amb discapacitat intel·lectual, en les diferents etapes i moments evolutius: l'experiència de Tallers Bellvitge, vinculada al teixit associatiu i a les reclamacions d'un sistema de salut i cures accessible per a tothom.

I, en complementarietat amb aquestes realitats, hem volgut incloure l'experiència de cooperatives que, des de l'economia social i solidària, adrecen la seva activitat a revertir el deute de cures generat envers les dones cuidadores –remunerades o no– generant espais que prioritzen la seva autocura de forma comunitària, com a dret i pràctica de resistència.

Així mateix, s'evidencia la urgència de repensar les pràctiques de cures que es donen als Centres d'Atenció Primària, ideant estratègies i propostes per fer més permeables les institucions de salut i caminar cap a la substitució de les lògiques productivistes per atencions comunes i de responsabilitat compartida.

Per finalitzar, cal assenyalar com l'urbanisme pot posar la vida de les persones al centre, amb especial atenció a la infància i a les persones vulnerabilitzades, per mitigar les desigualtats i el dèficit de benestar que actualment proporciona l'espai públic de l'Hospitalet. I qüestionar els indicadors que s'utilitzen per a mesurar la qualitat de vida i el benestar a la ciutat.

Esperem que aquest llibre no només informi, sinó que també inspire a totes aquelles persones que desitgen contribuir a un futur millor per a l'Hospitalet. I que sigui el primer de molts més *Quaderns* per explicar allò que encara està per venir quan posem la vida al centre.

La Col·lectiva, setembre del 2024